СЕЛВА БАКР – УТЕХА И ПРОТЕСТ

(Уз избор кратких прича под насловом *Тумач жеља*)

Египатска списатељка Селва Бакр, рођена је у Каиру 1949. године. Магистрирала је на економији, потом завршила и театрологију и афирмисала се као позоришни и филмски критичар. Од 1985. године потпуно се посвећује књижевном раду. Мада њене књиге наилазе на велику пажњу критике и имају бројну публику у либералнијим земљама арапског света, није редак случај да вам продавци и у највећим каирским књижарама кажу да их немају „јер су забрањене“. Ово није сасвим тачно, али истина је да их многи књижари нерадо држе у рафовима, јер ауторка често изазива запенушене нападе експонената конзервативних струја у јавним медијима. Будући позната у целоме арапском свету и превођена на више језика, десило се да је, када је једном приликом, поводом неке синдикалне активности на универзитету, приведена у полицију на тзв. информативни разговор, нетачна вест о њеном хапшењу сместа обиграла свет, стигавши и до наших страна.

Главни мотив у причама и романима Селве Бакр јесте патња малог човека из каирских предграђа, људи чији живот је сламка на ветрометини сурових односа које с једне стране намећу традиције арапско-исламског друштва, а с друге социјално лицемерје виших класа и незаинтересоване власти. У готово сваком ретку њених прича је по један горки осврт на беду у непојмљиво великом граду Каиру: собичци у сутеренима и поткровљима сивих зграда где станују напуштене жене с децом и старице што по цели дан диринче као служавке у богаташким кућама; избе без воде и струје и гробнице с костима туђих покојника, где на асурама и изанђалим таблама сунђера прострти по поду, лети и зими спавају, тискајући се заједно с родитељима, многобројна деца мигранта са села; сиве канцеларије државних установа са зидовима с којих се љушти боја, под депресивним неонским светлима, с непојмљиво музгавим гелендерима и деловима око квака на вратима и прозорских ручки, с лифтовима који не раде и с лименим писаћим столовима претовареним хрпама прашњавих „предмета“ који се не решавају; дрндави градски аутобуси у које се не може ући од гужве, прљаве улице с гомилама робе најнижег квалитета; просјаци, проститутке, милиони мршаве деце изложене робовском раду, насиљу, болештинама, инцесту и безнађу.

За сва ова очајна бића, над чијом судбином јој душа плаче, пише Селва Бакр, увек осликавајући и ону раван тог друштва у којој свој безбрижни и јалови живот надомак вечних пирамида у Гизи воде припадници виших класа; њихови огромни климатизовани станови и виле ограђене зидовима накрцани су масивним резбареним намештајем и модерним техничким уређајима, а украшени дебелим завесама, собним дрвећем и цвећем; они возе скупа кола, летују у апартманима на мору и живе само зарад новца. „Отмене“ госпође из тих кућа, с рукама отежалим од прстења и дебелих златних наруквица сматрају неприличним да жена чита ма шта осим модних часописа, али својој кућној помоћници која је добила бебу неће повисити плату, већ ће јој, као у причи *Свак спава на страни која му је удобнија*, поклонити луксузно издање књиге о одгоју деце да би се могле похвалити својом високосвесном *културном мисијом* кад оду у клуб на картање. Оне које припадају средњој класи, често запослене и образоване (прича *Почетак*), углавном немају ни воље ни моћи да у своје бракове унесу дах савремености чију слику с неверицом гледају у западним ТВ филмовима. У причи *Гусенице у пољу ружа* гледамо како се у тој средини гуши свака искрена

младалачка жеља за љубављу и креативним односом према животу, а рођене кћери и синови третирају се као пука пијачна роба.

Упркос тој сурово реалистичкој визури, кроз сваки пасаж у делима Селве Бакр провејава хумор, који представља и одличан супстрат за непрестано струјање сатиричних тонова. Оштрица ове сатире, фино уткане у текст и с честим жаокама на рачун књижевних шаблона, непоколебљиво је управљена против круто хијерархизованог бирократског система и, истовремено, против самих идеолошких темеља арапско-исламског друштва у којем је жена мушкарцу слушкиња – она није с њим једнака не само према обичају и обичајном праву, већ није то, у већини арапских земаља, ни пред грађанским законом.

Слично својој познатој земљакињи Навал ел Саадави, својим писањем Селва Бакр непрестано се ангажује на женском питању. Многе њене приче, међу којима се својом гротескном трагиком издваја прича *За војна лица погоднија је ноћ*, жестока су критика угњетености жене у египатској и, уопште, арапско-исламској средини, а у причи *Дан жена* видимо и одлучност с којом то друштво систематски репродукује овакав однос.

Већина јунака у делима Селве Бакр јесу жене. Но, радња њених прича и опис околности у којима се збива, за Селву Бакр су од примарног значаја. Ликови су скицирани – тек покоји од њих моделује се пластичније и живље – и појављују се углавном зато да би трагали за својим тамним циљевима и неостваривим жељама. Велики мајстор у превођењу савремене арапске књижевности на енглески, канадски арабиста Денис Џонсон-Дејвис каже да су они кадшто „као изрезани од картона, али су увек недвосмислено хумани“. Ово, заиста, важи и за оне ликове који су починили тешке злочине, попут убиства с предумишљајем на путу крвне освете, као што је случај у насловној причи овог избора, и који су потом осуђени на дугогодишњу или доживотну робију. Чак и историјске личности као што је главни лик њеног најновијег двотомног романа, коптски устаник Башмури из 9. века (када се Каиро рађао као приградско насеље Фустата, старе престонице тада већ увелико арапске провинције Мисира, а багдадске халифе из династије Абасида биле на врхунцу моћи), остају магловити до самог краја приче – у корист саме приче.[1]

Селва Бакр приповеда једноставним језиком, готово документаристички, с мноштвом дескриптивних и наративних детаља што местимице оптерећују текст и нарушавају иначе остварен структурни и стилски склад њених кратких проза и романа. Услед те прејаке тежње ка реалистичкој егзактности нису све њене кратке приче досегле перфекцију у своме жанру. Ипак, читалац и тада бива повучен причом – можда би тачније било рећи њеном трагиком коју препознаје (а у стварном личном животу настоји да заборавља), те журно чита даље, до краја, осећајући у изразито ауторском писму Селве Бакр обећање која она испуњава: прича ће се увек окончати на неки начин драматично, некад весело-иронично, чешће трагично, тако да у тренутку завршетка свих догађаја наслућено узбуђење неће изостати. Ово је, ван сваке сумње, један од важних узрока подршке коју је ова списатељка својом храброшћу стекла код оног дела египатског читалишта који гледа једним оком на отворени широки свет и жели да своју националну културу спаја и меша са светском. У погледу фабуле арапски је чи-

[1] Овај роман жустро је нападнут од присталица конзервативне исламске линије јер арапско запоседање Египта у 7. веку третира као окупацију од стране туђинске нације. Други, ништа мање жесток напад, дошао је од стране исламског и коптског клера заједно, због тога што се у роману описује пакт коптске цркве с властима завојевача у одбрани привилегија те цркве и њеног свештенства пред опасношћу од народног устанка.

талац и захтевнији и захвалнији од европског, а мање је склон филозофским реминисценцијама и бравурама естетизирања у домену прозног стила.

Део популарности Селве Бакр почива и на контраефектима бесних конзервативних гласова који је нападају и оспоравају, осећајући да их њено писање демаскира и, самим тим, угрожава. Њене су приче – као што само лично име списатељке наговештава – утеха многим несрећним људима, особито арапским женама (које су јој и највернија публика), жељним да их се бар неко сети и укаже на њихову муку и јад. Не може се рећи да савремени арапски писци мушког пола то нису чинили; али Селва Бакр то чини тако посвећено и убедљиво, с оним јединственим осећањем некога *изнутра*, па у свакој речи њених прича стоји аутентичност најдубље идентификације. Зато њене књиге, пуне праведног гнева а лишене тежње за осветом и ма каквим озбиљним насиљем чак и тамо где га привидно нуде као решење, лако налазе пут до читалаца и продају се у великим тиражима.

Тежећи да искаже важност непрестане борбе за ослобођење од свих видова угњетавања, а одушевљена писањем великог стилисте и чаробњака арапског језика Сиријца Зекерије Тамира, Селва Бакр је написала причу *Како сељанка меси тесто*, где је, парафразирајући на оригиналан начин чувену Тамирову причу *Тигрови, десетог дана*, метафорички приказала начин на који функционише држава, па и друштво у целини. И док Тамиров тигар у кавезу постаје, под руком циничног дресера, кротак као јагње, међу протагонистима приче Селве Бакр управо онај јунак који одбија послушност (мајмун који је суштински сродне нарави с дресеровом) неочекивано пролази најбоље. Та горко-сурова алегорија власти изазвала је многе мргодне реакције, као и Тамирова прича деценију раније, на шта је Селва Бакр, која иначе радо каже за себе да је левичарски настројена, у више интервјуа изјавила „Ово није време за писање прича које служе искључиво за забаву.“

У том духу је, у причи *Птичица је одлетела*, и дијалог који разбојници воде после мршаве пљачке аутобуса. Ево га још једном (курзив С. Л.):

– Шљам! Пу! *Бем ти земљу с таквим путницима*!

– Бре онолики аутобус, пун народа, а у њему једва шездесет осам фунти! Гадна ствар! Богме је њих, изгледа мени, неко већ опељешио, пре нас.

– Али то мора да су били мало већи лопови… Велики – што играју само на велико! Ха-ха-ха!

Ово „ха-ха-ха“ одјекивало је Египтом месецима по првој појави те приче Селве Бакр и утврдило њен углед слободног писца код читалаца и поштовалаца.

Главна дела: *Зејнат на председниковој сахрани*, кратке приче (1986); *Атијина гробница*, роман и кратке приче (1986); *О души која је постепено крадена*, кратке приче (1989); *Златна кочија не пење се у небо*, роман (1991); *Како сељанка меси тесто*, кратке приче (1992); *Опис славуја*, роман (1993); *Кунићи*, кратке приче (1994), *Ал Башмури – прича над причама*, роман (1. део 1998, 2. део 2000.)

Српко Лештарић,
Земун, августа 2000.